

Jutikkala – vuosisadan akateemikko

■ Joulukuun 22. päivänä 2007 kuoli suomalaisen historiantutkimuksen Grand Old Man akateemikko Eino Jutikkala 99 vuoden korkeassa iässä. Hän ehti olla läsnä julkistettaessa lokakuussa Keijo K. Kulhan kirjoittamaa elämäkertaa *Jutikkala, tinkimätön akateemikko*.

Akateemikko Jutikkala oli legenda jo eläessään. Hän oli syntynyt keisari Nikolai II:n ollessa Suomen suuriruhtinaana ja samana vuonna 1907 jolloin maassa pidettiin ensimmäiset eduskuntavaalit, ja hän oli kymmenvuotias kun Suomi itsenäistyi. Hän näki ja koki itsenäisen Suomen varttuvan, taistelevan olemassaolostaan ja muuttuvan hyvinvointivaltioksi. 1900-luku oli myös Jutikkalan vuosisata.

Jutikkalan pitkän elämän salaisuuksia olivat säännölliset elämäntavat, säännöllinen liikunta, kävely, aikaisemmin tennis ja talvisin hiihto, jota hän harrasti aivan viime vuosiin saakka. Legendaarista oli Jutikkalan tunnettu työteliäisyys. Hän oli lapsesta pitäen

SKOY/Markus Pentikäinen

Eino Jutikkala.

innostunut numeroista, tilastoista, maantiedosta ja historiasta. Hän laski päässä kolmi-numeroisia sarakkeita ja tuns jokaisen Suomen kunnan sijainnin kartalla: ”Antakaa minulle sokea pitäjärajakartta, niin sijoitan niiden nimet oikeisiin kohtiin”. Hän oli työkentelyssä nopea ja tehokas himotutkija, ”kauhea” Jutikkala, kuten Valtionarkistossa nuorta tohtoria 1930-luvulla kutsuttiin. Opiskelijat kutsuivat professoriaan Hoppu-Eikaksi tai vain Hopuksi, sillä hän saattoi olla kärsimätön nuorempien hänen mielestään liian hitaaseen omaksumiskykyyn. Jutikkala oli toimittajien ja esitelmien tilaajien ihanne, sillä

hänen lupaamansa kirjat, artikkelit ja puheet tulivat aina etukäteen, usein ensimmäisinä. Julkaisujen toimitussihteerinä tai päätoimittajana hän itse tarkkaan huolehti niiden ilmestymisestä ajallaan.

Jutikkala avusti seitsemän vuosikymmenen ajan *Historiallista Aikakauskirjaa* ja arvosteli siinä ja *Suomalainen Suomi – Kanavassa* miltei 300 teosta. Ensimmäinen arvostelu *Kanavassa* (1931) koski Egon Friedellin tunnettua *Uuden ajan kulttuurihistoriaa* ja kaikkiaan viimeiseksi jäi lehden toisessa numerossa 75 vuotta myöhemmin eli keväällä 2006 julkaistu esittely Diamond Jaredin huomiota herättäneestä teoksesta *Romahdus. Miten yhteiskunnat päättävät tuboutua tai menestyä*. Tietyllä tavalla tässä kiertyi ympyrä umpeen. Jutikkala piti kunniasianaan jatkuvasti seurata uusinta tutkimusta. Hänen kirjallisen tuotantonsa määrä nousi kaikkiaan noin 900 julkaisuun.

Jutikkalan isoisä huittislainen rusthollari Fredrik Takku-la oli ostanut Sääksmäeltä keskiaikaisen Jutikkalan kartanon ja ottanut tavan mukaan tilan nimen. Seuraava polvi käytti kuitenkin Rinteen nimeä, millä nimellä myös Eino julkaisi en-

simmäiset työnsä. Jutikkalan nimen hän otti 1931. Sääksmäki oli tulevan historiantutkijan rakastama kotipitäjä, jossa hän vietti kaikki kesät. Hänen julkaisutoimintansa alkoi hämäläisen talonpoikaiselämän kuvauksista. Hänen gradunsa käsittelee Sääksmäen viljelysoloja, ja 1934 hän julkaisi laajan *Sääksmäen pitäjän historian*.

Eino Rinne tuli ylioppilaaksi Turun suomalaisesta lyseosta 1926, vuotta myöhemmin kuin tuleva kollegansa, kansleri Pentti Renvall. Asuessaan setänsä luona ja tutustuttuaan tämän kirjastoon, tilastoista innostunut Eino päätti tulla kaupunginaktuaariksi. Niinpä hän aloitti opiskelunsa kansantaloustiede pääaineena, mutta siirtyi pian maineikkaan historianprofessori Gunnar Suolahden jalkojen juureen ja koki ahaa-elämyksen. Sellaisen oli Suolahti itse kokenut tunnetun saksalaisen historiantutkimuksen uudistajan Karl Lamprechtin opissa Leipziginissä. Lamprecht oli painottanut kollektiivisten ilmiöiden tutkimista sosiaalihistoriallisin metodein, aikakausien ja yhteiskunnan luonteen hahmottamista sekä historiankirjoituksen kirjallista luonnetta. Suolahti piti tärkeänä tutkia jokapäiväistä elinympäristöä ja ihmisten sieluntoimintaa sekä sitä – mitä hän omilla teoksillaan painotti – että historiallisen teoksen tuli olla tyyllisesti ”taideluoma”. Myös Jutikkalalle yhteiskunta tuli olemaan tutkimusten keskeinen käsite ja myös hän pyrki taideluomiin.

Jutikkala väitteli tohtoriksi 1932 24-vuotiaana, mikä ennätys historiassa rikottiin vasta parisen vuotta sitten Oulussa.

Väitöskirja koski Läntisen Suomen kartanolaitosta. Aihe ei ollut Suolahden antama, mutta se sopi tämän papistotutkimusten jatkoksi. Virikkeen antoi eräs Åbo Akademin kansatieteen professori Gabriel Nikanderin artikkeli. Nikanderin kanssa Jutikkala sittemmin toimitti paljon käytetyn hakuteoksen *Suomen kartanot ja suurtilat*, josta historian oikusta tuli tarkoitettua merkittävämpi suurtilojen muistomerkki, kun sotien jälkeinen pika-asutustoiminta pirstoi suurtilat. Esikuvana Jutikkalalle oli myös tanskalaisen T. F. Troels-Lundin suurteos *Dagligt Liv i Norden*.

Väitöskirjaa varten nuori tutkija matkusti kartanosta toiseen ja kolusi arkistoja myös Ruotsissa. Hän ehti nipin napin kevään 1932 promootioon, kun osa tutkimuksesta oli jätetty syksyllä ilmestyneeseen toiseen osaan. Helmikuussa 1933 Jutikkala nimitettiin Suomen historian dosentiksi. Hän oli 25-vuotias; moni opiskelutoveri ei ollut ehtinyt edes maisteriksi. Jo keväällä 1932 hänet oli kiinnitetty Suolahden suunnitteleman *Suomen kulttuurihistorian* toimitussihteeriksi. Tämän kuoltua toimitus houkutteli päätoimittajaksi professori Väinö Voionmaan, joka myös oli ollut Lamprechtin opissa. Metodisesti uranuurtava oli ollut hänen *Suomen karjalaisen heimon historiansa*, jossa lukuisten yksityistapausten perusteella etsittiin tyypillisiä ilmiöitä. Tämä metodi on tuttu myös Jutikkalan tutkimuksista. Kun Voionmaa oli myös aktiivi poliitikko, teos jäi etenkin toimitussihteerin Jutikkalan harteille. Tästä kehittyi piiskuri, joka odotti

pöydän vieressä, että kirjoittaja panisi artikkeliinsa pisteen. Teos ilmestyi neliosaisena 1933–36 ja sen mukaan lamprechtalais-suolahtelais-voionmaalaista suuntausta on Suomessa kutsuttu myös kulttuurihistorialliseksi kouluksi.

Jutikkalan väitöskirja käsittelee omistuskysymyksiä ja kartanoiden ja alustalaisten suhteita. Samanaikaisissa artikkeleissa hän oli perehtynyt myös talonpoikaiskulttuuriin, ja tältä pohjalta hän oli Talonpoikaisäätiön aloitteesta nousseelle suomalaisen talonpojan historialle itsestään selvä kirjoittaja. *Suomen talonpojan historia* ilmestyi 1942 (uusi laitos 1958, Ruotsissa 1963) ja siitä tuli tekijän itsensäkin mukaan hänen pääteoksensa. Talonpojan historialle oli selkeä sosiaalinen tilaus. Teos nähtiin kansallisen identiteetin rakennuspuuksi ja ikiaikaisen talonpoikaisen vapauden, yksityisen maanomistuksen ja pohjoismaisen demokratian puolustajaksi.

Tähän kansakuntaa vahvistavaan teemaan Jutikkala joutui usein palaamaan toimiesaan sotavuosina Valtion tiedotuslaitoksen palveluksessa. Tilattuna työnä hän yhdessä maantieteilijä Väinö Auerin kanssa julkaisi Suomea esittelevän teoksen, jolle saksalainen kustantaja antoi nimeksi *Finnlands Lebensraum* (1941). Jutikkala itse ei ollut aatteellinen intoilija. Hän ei monien ikätovereittensa tavoin ollut akslainen eikä aitosuomalainen, mutta kylläkin avarasti liberaali suomenmielinen ja aidosti isänmaallinen.

Jutikkala nimitettiin 1947 Suomen historian ja 1950 uuteen valtiotieteelliseen tie-

dekuntaan taloushistorian ylimääräiseksi professoriksi. Hänet kutsuttiin 1954 Suomen historian professoriksi, ja hän erosi täysinpalvelleena 1974. Professoriksi tulo kiinnitti hänen huomionsa oppikirjoihin. Hänen kirjoittamansa 1700-luvun osuus *Suomen historian käsikirjassa* (1948) jopa uudisti suomalaiskansallisia historianäkemyksiä. Vuotta myöhemmin ilmestynyt *Suomen historiallinen kartasto* on edelleenkin laatuaan ainoa. Valtiotieteellisessä tiedekunnassa Jutikkala joutui tekemisiin yleisen taloushistorian kanssa ja julkaisi paljon käytetyn *Uuden ajan taloushistorian* (1953).

Luennoitsijana professori Jutikkala opittiin tuntemaan loistavana esittäjänä. Tentaattorina hän oli vaativa, seminaarien pitäjänä perusteellinen, töiden ohjaajana tieteellistä tarkkuutta ja lujaa lähdekritiikkiä tähdentävä, esimiehenä luotettava. Jutikkalan harrastuksiin kuului kesäisin öljyvärimaalaus, ja mielellään hän kävi taidenäyttelyissä. Emmekä saa unohtaa hänen rakastamaansa mahjongg-peliä. Ystävilleen hän järjesti ikimuis-toisia historiallisia illallisia.

Jutikkalan toimesta oli 1933 perustettu Paikallishistoriallinen Toimisto antamaan ohjeita paikallistutkimuksessa. Hänen oma *Sääksmäen historiansa* oli urauurtava. Hänen johdollaan kirjoitettiin kokeileva *Längelmäveden seudun historia* ja Hämeen maakuntahistoria, joka oli laatuaan ensimmäinen kokonaan valmistunut. Sotien jälkeen Jutikkalan mielenkiinto suuntautui yhä enemmän kaupunki- ja väestöhistoriaan. Hänen työpöydältään

lähtivät 1800- ja 1900-lukua käsittelevät laajat Turun ja Tampereen historiat sekä kaupunkien asemakaavamuutoksia koskevat työt. Monien vuosien ajan hän edusti Suomea kansainvälisessä kaupunkihistorian tutkijoiden yhteisössä.

Suomen asutushistoria oli Jutikkalaa kiinnostanut jo 1930-luvulla. Hän kirjoitti *Suomen kulttuurihistoriaan* urauurtavat Suomen asutushistoriaa koskevat laajat luvut, ja 1980 hän oli aktiivisesti mukana Tvärminnessä pidetyssä Suomen asutuksen syntyä käsitelleessä tutkijaseminaarissa. Jutikkalan merkittäviä väestöhistorian töitä on Suomen väkiluvun laskeminen ennen vuoden 1749 väestölaskentaa. Vuonna 1947 ilmestynyt *Die Bevölkerung Finnlands in den Jahren 1721–49* oli saanut virikkeen ruotsalaisen taloushistorioitsijan Eli F. Heckscherin vastaavista töistä. Heckscherin vaikutus Jutikkalan tutkijauraan oli muutenkin huomattava. Mestarillinen niin aiheen käsittelyltään kuin tyylillisesti on Jutikkalan yhteiskuntahistoriallinen *Kuolemalla on aina syynsä* (1987).

Kaupunki- ja väestöhistorian alueella Jutikkalasta tuli kansainvälisesti tunnettu tutkija. Erityisen lähellä häntä oli jo 1930-luvulta lähtien pohjoismainen yhteistyö. Pohjoismaisuus oli hänelle meidän identiteettiämme siinä kuin suomalaisuuskin. Hän seurasi tarkkaan ruotsinmaalaisista tutkimuksista ja julkaisi mainion teoksen *Pohjoismaisen yhteiskunnan historiallisia juuria* (1965). Kesällä 1997 Tampereella pidetyn pohjoismaisen historiantutkijoiden kokouksen

ekskursiosta lehti otsikoi: *Rautainen akateemikko käveli toiset tainnoksiin*. Voimakkaan pohjoismaisen suuntauksen ohella Jutikkalalle ei jäänyt aikaa 1900-luvun jälkipuoliskolle tunnusomaiselle historian-tutkijoiden yhteistyölle virolaisten ja neuvostoliittolaisten tutkijoiden kanssa. Harvinaisia olivat myös matkat näihin maihin, mutta hän kuitenkin saattoi hämmästyttää erinomaisella muistillaan luettelemalla suoralta kädeltä esimerkiksi kaikki Neuvostoliiton tukikohdat Baltian maissa.

Pitkä ura toi Jutikkalalle monia luottamustoimia. Hän oli vuosia *Historiallisen Aikakauskirjan* päätoimittaja ja yhteispohjoismaisen *Scandinavian Economic History Review*'n Suomen toimittaja, joka teki suomalaista talous- ja väestöhistoriallista tutkimusta tunnetuksi maailmalla. Jutikkala vihittiin neljästi kunniatohtoriksi ja ehti ylen harvinaiseen riemukunniatohtorin arvoon. Hän sai 1972 akateemikon arvonimen ja yliopiston juhluvuonna 1990 Suomen Leijonan suurristin.

Akateemikko Jutikkala oli lukuisten tieteellisten seurojen jäsen, kunniajäsen ja puheenjohtaja. Suomen Historiallisen Seuran tutkijajäsen Jutikkala oli vuodesta 1934 ja kunniajäsen vuodesta 1975. Suomalaisen Tiedeakatemian jäseneksi hänet kutsuttiin 1946 ja kunniajäseneksi 1996. Suomen Tiedeseuran jäsen hän oli vuodesta 1960 ja Suomen Kulttuurirahaston kunniajäsen vuodesta 1973. Hän sai myös useita palkintoja ja kunniapalkintoja.

Päiviö Tommila